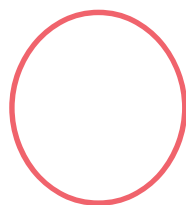

Contos covicheiros: dunas que falan

HENRIQUE
DACOSTA

falar non ten cancelas”, dita o popular adaxio, e tal pretexto motivará o noso artigo de hoxe. Porque, cando facemos alu-

sión aos modismos, ou idiotismos, ou frases feitas, ou fórmulas rutineiras e paremias (proverbios, sentenzas, refráns...), estamos a referirnos –sempre desde o noso punto de vista–, a unha das partes da gramática máis complexas de calquera dos idiomas existentes. E se, no noso propio, a fraseoloxía é capaz de encerrar mil e un problemas, paremos a pensar no que sucede tan logo o facemos cun segundo idioma. Sen ningún xénero de dúbidas, un labor arduo e difícil de levar a termo, o da tradución e interpretación. Velaquí, pois, o porqué da fascinación que sinto polo traballo das persoas que cicelan a lingua até conseguiren facer intelixíbel aquilo que vén doutra, mesmo o máis complexo. Pura alquimia por veces.

“Deus te bendiga,/ meu caldo das uvas,/ que tanto me sabes/ e pouco me duras”, lanzoume este rimado me pai nunha conversa informal hai ben pouco tempo. E un, que ten esa debilidade, rexistreira ao xeito do tabelión de antano, e aquí a poño. Abofé que é moita a fraseoloxía que ten xerado a cultura do viño. Máis, se cabe, se ao feito de bebelo o xuntamos coa idea de muller obxectualizada. O combinado resultante é certamente explosivo: “mulleres e viño sacan o home do bo camiño”. Con todo, non sempre é así como se nos pinta esta relación. Obsérvese, se non, a visión da filla cal moeda de troco ou investimento, en contraposición aos fillos varóns, propio das sociedades menos avanzadas: “co bo veciño casarás a túa filla e venderás o teu viño”. Porén, ningún destes dous foi referido por meu pai, aínda que si estoutro: “unha muller composta quita outra diante da porta”, o cal nos retrata de novo unha muller cuxo obxectivo é o de conseguir algún home que caia nas súas redes. Ora, tamén lle podemos dar a volta e que o obxecto do desexo pase a ser o home, como demostra esta variante do refrán: “a casada ben composta quita o seu home doutra porta”.

A función da fraseoloxía, as frases feitas en xeral, é a de manifestar

case sempre unha acción. Transmítese por medio dela –dito isto en termos sociolóxicos– o modo de ser dunha colectividade ou revela as diversas actitudes dos pobos que dispoñen de lingua propia. Dunha parte, temos aquelas paremias que non teñen o valor dunha verdade xeral: “tremer como vara verde”, “ti, que non podes, lévame ás costas”, etc. E, doutra, temos as paremias que son os refráns, cunha intención implícita, quer didáctica, quer moral ou, mesmo, filosófica: “a gaita é para o gaiteiro”, “quen calar non sabe, falar non debe”, “é máis vello o can que a rabia” (este tamén citado por meu pai), etc. Aínda que son as chamadas fórmulas rutineiras, e estereotipadas, as que cumpriran funcións específicas en situacións predicíbeis ou acostumadas e, até certo punto, ritualizadas: “meu dito, meu feito”, “morra o conto”, “estámosche bos”, “outra vaca no maízo”, etc. En suma, podemos colixir que unha gran cantidade delas serven para referir situacións, idiosincrasias ou posturas que, cara á moral establecida ou aos costumes, se dirían negativas. Así pois, decenas delas farán alusión á morte (ou todo o que se liga a ela), á pobreza, á fuga, á bebedeira, á tristeza, á ociosidade, ao roubo, á hipocrisía, etc. A visión machista e paternalista con respec-

to á muller é asemade ben explícita, ou o humor, que pode incidir sobre situacións dramáticas como a vellez, a doenza, a frustración ou a mesma morte.

Mais que dicir a respecto do das dunas que falan, pois tal cabe ao noso título de hoxe? As dunas que, por certo, son (ou eran) nomeadas co termo “torrellouzo” ou “torrillouzo” por terras de Covas. Vocábulo que nos retrotrae para outros, xa na práctica extintos e que servían para representar un mundo rural case desaparecido, como o de “neto” (rego que non é a todo o longo da leira), “tinguir” (ir dando algo pouco a pouco), “cadullo” (nunha leira labrada, os regos na terra que restan na estrema), “muña” (á parte dos restos de cereal ou casca que fica na fariña despois de moído, así mesmo pode significar abundante) ou “meiro” (trelo ou adival con que se ata a carga do carro). Falan, como dicimos, as dunas (torrellouzos/torrillouzos), dado que mes e pico atrás aconteceu que no extremo da praia de Santa Comba, aquela que os vellos do Prioiro dan en chamar dos Crebadoiros ou de Marmadeiro, apareceu unha construción escondida, sepultada por baixo delas e totalmente descoñecida.

A forza do temporal e o mar embravecido desenterrouna, ao socavar e

levar area, deixando á vista un pano de parede de mampostaría difícil de datar.

Deixemos voar a imaxinación até a época da fundación da chamada Granxa da Reparata (ou da Reparada), nome antecesor do que finalmente dará en San Martiño de Covas. Por mercé de Fernando II, pertencería ao convento cisterciense de Sobrado dos Monxes desde o ano 1158, e ligada esencialmente á actividade baleeira que se xeraba no lugar do Prioiro. De forma que tanto o Prioiro como a Reparata, aumentados con outras posesións próximas, adquiriron desde aquela moita relevancia, pois o Rei D. Sancho o Bravo, por privilexio expedido na cidade de Lugo no ano 1286, concedeu ao mosteiro de Sobrado o décimo da industria da baleaxe que aquí se matase (se cadra o porto estaría sito en Pena Roiba), ficando baixo propiedade do mosteiro. Recórdese a este respecto a importancia da prohibición da inxesta de carne que a regra de San Bieito tiña estipulado para os seus irmáns. Non obstante a lóxica deles, e da época en xeral, era que todo animal que nadase no mar tiña que ser peixe e, consecuentemente, a carne da balea non era tal, de aí se converter nun recurso moi estimado para a orde.

O topónimo os Baleeiros, e talvez tamén o do Cociñadoiro, alude claramente a este tipo de industria ou actividade ligada á caza da balea que existía en Covas, no lugar do Prioiro, concretamente na entrada da enseada da Cova. Este mesmo nome de lugar achámolo en Ribeira e, coa variante os Balieiros, en Porto do Son, ou a Baleeira en Xove e en Cangas. Quérese dicir, esta industria estendeuse ao longo de todo o noso litoral, e sobreviviu até os nosos días, pois a última frota de pesca galega deste cetáceo extinguiuse na década dos oitenta coa derradeira das factorías, sita en Cee. E aquí será, finalmente, onde ha de vir o noso atrevemento. Ben certo é que as enseadas que fican para o sur do cabo (a Cova ou Pena Roiba) son máis protexidas para o labor industrial do depósito, despezado e procesado dos cetáceos, pero a parte norte, de areas baixos, e en oposición á outra costa, moi acantilada, permitiría máis facilmente todo este proceso amentado da baleaxe. Xa postos a imaxinar, non lonxe de aquí, no concello de Mugardos, temos a antiga vila de romana de Noville, entre cuxas funcións, á parte da residencial, contaba tamén coa da industria da salga. As dunas, en definitiva, sabemos que algo falan. A pena é descoñecermos sobre o que.